

ВЧЕННЯ ПРО КОРПОРАТИВНІ ПРАВА І ЦИВІЛІСТИЧНА ДОКТРИНА

І. СПАСИБО-ФАТЄЄВА

*доктор юридичних наук,
член-кореспондент НАПрН України,
професор кафедри цивільного права № 1
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)*

Корпоративне право можна коротко визначити як сукупність правових норм, регулюючих відносини, що складаються між корпорацією та її учасниками (корпоративні правовідносини). Коло проблем зазначеної сфери досить широке і принципово важливе. Звернемо увагу на окремі проблеми, які заважають формуванню корпоративної доктрини. Насамперед це поняття корпоративних правовідносин та корпоративних прав. Устояне у правовій науці бачення правовідносин та їх елементів свідчить про потребу визначитися з тим, що становитиме об'єкт та зміст корпоративних правовідносин та хто виступатиме їх суб'єктами.

ЦК України не надає визначення корпоративним правовідносинам, як і не оперує поняттями «корпоративні права» та «корпорації». Ці поняття містяться у Господарському кодексі України (далі — ГК України). Проте, якщо звернутися до наведених у ст. 167 ГК України визначень, то з них не можна дізнатися: про те, між ким виникають корпоративні правовідносини; що мається на увазі під господарською організацією, оскільки у цьому Кодексі позначено чимало їх видів; чи можна припустити, що йдеться про корпора-

цію (логічно, що корпоративні права має учасник корпорації) (ст. 120 ГК України), чи про корпоративні підприємства (ст. 63 ГК України), чи про будь-які господарські організації, якими за п. 1 ч. 2 ст. 55 ГК України можуть бути юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України (далі — ЦК України), державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до ГК України, а також інші юридичні особи?

Отже, очевидно, що подібні дефініції абсолютно непридатні для застосування. Адже стверджувати про те, що корпоративні права належать учасникам корпорації, не можна, оскільки під корпорацією ст. 120 ГК України розуміє лише об'єднання юридичних осіб. Якщо виходити з цього розуміння корпорації, то корпоративні права не належали б учасникам господарських товариств. Це не були б права, втілені в акцію.

Методом виключення визначаємо, що корпоративні права мають учасники корпоративних підприємств, якими згідно з ч. 5 ст. 63 ГК України є «кооперативні підприємства, що створюються у формі господарського товариства, а також інші підприємства, в тому числі засновані на приватній власності двох або більше осіб». Отже, це озна-

часе, що, по-перше, корпоративними підприємствами ГК України називає кооперативи, господарські товариства та приватні підприємства (ст. 113 ГК України), по-друге, що між корпоративними підприємствами та корпораціями поставити знак рівності не можна.

Наукові ж дослідження суб'єктного складу корпоративних правовідносин переконливо доводять інше. У законодавстві нерідко вживається термін «товариство», в основу якого покладено елемент спільності осіб та узагальнення капіталу учасників. Для об'єднання великого капіталу обираються різні форми, які називаються товариствами, корпораціями, компаніями. Причому ці терміни вживаються і як тотожні, і як такі, що мають істотні відмінності. Примітно, що часто в корпоративній доктрині наголошується на відмінностях корпорації від товариства, що призводить до окремого регулювання акціонерного товариства (АТ) (як найпоширенішої у світі корпорації) та інших господарських товариств (з обмеженою і додатковою відповідальністю, повних та командитних). Жодного іншого розуміння корпорацій на зразок передбаченого у ст. 120 ГК України у світі не існує. Як правило, не вважаються корпораціями і кооперативи.

Звичайно, що АТ є корпорацією. Але чи можна вважати корпораціями інші господарські товариства? Якщо виходити з визначення корпоративних прав, що містяться у ч. 1 ст. 167 ГК України, то відповідь має бути позитивною. Водночас постає й інше запитання: чи всі товариства (ст. 83 ЦК України визначає дві організаційно-правові форми юридичних осіб — установи та товариства, які можуть бути підприємницькими та непідприємницькими) можна вважати корпораціями?

Очевидно, для відповіді на нього слід перш за все керуватися головним критерієм, що дозволяє відносити товариства до корпорацій, — наявності в їх учасників корпоративних прав та, відповідно, виникнення корпоративних відносин за їх участю. Якщо вони є, то матиме місце організація з корпоративним устроєм, а якщо цих прав в учасників немає, то й організація не буде вважатися корпорацією. Тобто корпораціями будуть ті товариства, у яких статутний капітал поділяється на частки, учасники мають право на частину прибутку товариства та на участь в управлінні ним. Якщо деякі з наведених прав в учасників товариств відсутні, такі товариства не можуть визнаватися корпораціями. Так, майнові права на участь у розподілі прибутку (на дивіденди) відсутні в учасників непідприємницьких товариств, бо вони є неприбутковими. І навіть у разі отримання ними прибутку від певної діяльності вона не розподіляється між учасниками. Не одержують вони частки майна товариства ні у випадку виходу з нього, ні за його ліквідації.

Щодо права на участь в управлінні юридичною особою, то в непідприємницьких товариствах допускається такий порядок управління, згідно з яким учасники (члени) товариства не беруть безпосередньої участі в управлінні ними (ст. 97 ЦК України). Наприклад, якщо їх вищим органом є з'їзди або конференції. Не всі учасники управляють командитними товариствами — вкладники такого права не мають (ст. 136 ЦК України). Та й взагалі управління в командитних і повних товариствах є досить своєрідним — учасники з повною відповідальністю управляють ним безпосередньо, без створення органів. У цих товариствах відсутні навіть загальні збори учасників для вирішення питань досягнення ними спільної згоди, що

необхідно для вирішення тих чи інших питань (ч. 1 ст. 121 ЦК України). Більш детальний аналіз і зіставлення відносин у повному та командитному товариствах, з одного боку, і товариствах з обмеженою відповідальністю (ТОВ) та акціонерних товариствах — з другого, доводить, що відмінностей між ними досить багато.

Отже, про корпоративні права можна говорити лише стосовно прав учасників підприємницьких товариств, і то не всіх, а лише товариств з обмеженою відповідальністю та АТ.

Натомість українське процесуальне законодавство та судова практика виходять дещо з інших засад, відносячи до підвідомчості господарських судів (п. 4 ч. 1 ст. 12 Господарського процесуального кодексу України) справи, що виникають з корпоративних відносин у спорах між господарським товариством та його учасником (засновником, акціонером). З цього приводу в 2008 р. Верховний Суд України (далі — ВСУ) вказав, що не підлягають розгляду в порядку господарського судочинства справи, пов'язані зі створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності інших суб'єктів господарювання, які не є господарськими товариствами (кооперативи, приватні, колективні підприємства тощо), якщо стороною у справі є фізична особа (п. 3 постанови Пленуму ВСУ від 24 жовтня 2008 р. № 13 «Про практику розгляду судами корпоративних спорів»). Проте в 2013 р. ВСУ вже займає іншу позицію. За допомогою розширювального тлумачення та доволі сумнівних логічних асоціацій ним робиться висновок, що виробничий кооператив споживчої кооперації є господарським товариством в розумінні статей 79 та 93 ГК України. Очевидно, що такі міркування містять логічну помилку і абсолютно суперечать ЦК України та Закону

України «Про господарські товариства». Крім того, чітке розмежування господарських товариств і виробничих кооперативів міститься і в п. 2.1 Рішення Конституційного Суду України (далі — КСУ) по справі № 1-3/2013. Однак так само очевидно, що законодавство про різну підвідомчість корпоративних спорів треба негайно змінювати.

Залишилося поза межами закону і постанови Пленуму ВСУ 2008 р. і те, чи є корпоративними відносинами, що виникають між акціонерами на підставі укладених ними договорів в порядку, передбаченому ч. 1 ст. 29 Закону України «Про акціонерні товариства» [1, 76–93]. Водночас у цій постанові йдеться про корпоративні відносинами як *відносинами між учасниками* (засновниками, акціонерами) господарських товариств, пов'язані зі здійсненням ними корпоративних прав та виконанням обов'язків учасника господарського товариства, зокрема щодо переважного права на придбання акцій, що продаються іншими акціонерами товариства, яке ВСУ вважає корпоративним правом.

Не менш проблемним виявилось те, чим вважати корпоративні права — *об'єктом* чи *змістом* корпоративних відносин. Прямої відповіді і на це питання в українському законодавстві відшукати не вдається. Це призвело до того, що корпоративні права потрапили до цивільного обороту і з приводу них вчиняються правочини — вони продаються, даруються, заставляються, спадкуються тощо [2–6]. Проте з подібною кваліфікацією корпоративних прав погодитися не можна.

Така ситуація стала можливою через те, що у ЦК України за відсутності поняття корпоративних прав йдеться про *права учасників господарських товариств*, поряд з якими вживається поняття «права на участь» та

«права учасника на частку в статутному (складеному) капіталі». Крім того, в українському законодавстві існує й поняття паю (право на який мають члени кооперативу). Отже, на практиці виникає непорозуміння стосовно того, як співвідносяться зазначені права та яке місце вони посідають у корпоративних правовідносинах.

Аналіз цих понять як окремо, так і через їх зіставлення був відображений у цивілістичній науці, але остаточного висновку так і не було зроблено. Проте їх співіснування можливо чітко детермінувати таким чином. *Об'єктом* прав учасників корпоративних відносин (акціонерів/учасників ТОВ) є частка в статутному капіталі або акція. *Змістом* же корпоративних правовідносин з приводу цих об'єктів будуть ті права, що має акція (п. 1 ч. 1 ст. 195 ЦК України), або права учасників господарських товариств (ст. 116 ЦК України) чи корпоративні права (ч. 1 ст. 167 ГК України). До того ж слід враховувати, що право на акцію/частку та право з акції/частки — різні права, з приводу них виникають різні правовідносини, різні спори і розглядають їх різні суди.

Оскільки кооперативи не є корпораціями, то й пай, що належить члену кооперативу, не слід розглядати в контексті об'єкта корпоративних відносин. Інакше непорозуміння стосовно корпоративних прав та корпоративних відносин лише посиляться. Достатньо вказати хоча б на те, що на доктринальному рівні правова природа цих відносин не визначена. І якщо зазначену невизначеність помножити на неузгодженості з приводу паїв у кооперативах з їх як речовою, так і зобов'язальною природою (речова природа паю стає очевидною тому, що пай у земельному законодавстві розуміється в уречевленому вигляді земельної ділянки. Зобов'язальна ж

його природа випливає з тих вимог, які надаються цим паєм та які адресуються кооперативу. При цьому аспект участі в управлінні кооперативом залишається за межами інтересів та намагань членів кооперативу. Натомість останнє є визначальним для корпоративних прав), то прямувати єдиним руслом не залишиться жодного шансу.

Виникають суперечності в українській корпоративній доктрині стосовно ставлення до корпоративних відносин із погляду поділу права на галузі. Незважаючи на те, що такий поділ вже давно не актуальний, українські науковці ще працюють над такими питаннями: *корпоративні відносини є цивільними, господарськими чи комплексними*. І навіть вбачають у них елементи влади та підкорення, що унеможливорює їх бачення як цивільно-правових. Натомість корпоративні відносини не можна однозначно віднести ані до господарсько-виробничих, ані до організаційно-господарських, ані до внутрішньогосподарських, про які зазначається у ст. 1 та частинах 4–7 ст. 3 ГК України.

Щодо наявності в корпоративних відносинах владного підпорядкування (а отже, відсутності юридичної рівності, властивої цивільним відносинам, між їх суб'єктами, що знаходить свій прояв у вимушеності учасника підкоритися рішенням загальних зборів корпорації [7, 11]), то представники науки господарського права трактують це як аргумент відсутності в корпоративних відносинах цивілістичної природи. Цивілісти ж, не спростовуючи в корпоративних відносинах владних елементів, позначають це або як виняток із загального правила, або взагалі залишають це без будь-яких пояснень, або навіть погоджуються з тим, що в таких відносинах відсутні цивілістичні засади [8, 9, 10; 9, 108; 10, 9].

Такі коливання у доктринальному підході щодо найважливішого питання про те, що, власне, являють собою корпоративні відносини та які засади їх регулювання мають застосовуватися, свідчать про кризовий стан вчення про корпоративне право. Запровадженням цього є галузевий поділ права, підставою — *предмет* регулювання. Якщо ж оперувати *методом* регулювання, то не можна не помітити відсутності тієї проблеми, стосовно якої точаться дискусії.

Річ у тім, що учасники завжди мають вибір щодо того, як їм поводитися. Підкорення ж виникає там і тоді, де і коли особи вибору не мають. Корпорація не надає жодних наказів своїм учасникам, а останні не виступають підлеглими стосовно неї, бо самі формують її волю на загальних зборах. Жодне з їх рішень не звужує можливостей учасника/акціонера і не паралізує його волю. Навіть якщо акціонер не погоджується з рішенням про реорганізацію АТ або про укладення ним значних правочинів, він може вимагати від АТ викупу в нього акцій. Якщо ж він принципово не згоден із кандидатурою, обраною до органу управління АТ, то він може продати свої акції, але і в цьому випадку його ніхто не змушує підкорятися.

Крім того, не всі суспільні відносини, які за своєю природою є управлінськими, вважаються адміністративними [11]. Зокрема, такими не є корпоративне управління, що слугує забезпеченню необхідної самоорганізації корпорацій [12, 36]. У такому разі корпоративні відносини мають розумітися як цивільно-правові, хоча як такі у ст. 1 ЦК України вони не вказані. Потреба у закріпленні корпоративних відносин у ЦК України наражається на доктринальну невизначеність не тільки їх цивільнісної природи. Навіть якщо це питання вирішується пози-

тивно, то залишається без відповіді інше — чи мають корпоративні відносини особливості порівняно з тими майновими та особистими немайновими відносинами, які регулюються ЦК України; чи будуть ці відносини відрізнятися від тих видів майнових відносин (речових та зобов'язальних), які відомі цивільному праву; чи варто враховувати вагому роль у них організаційних відносин; чи приводить комплексність цих трьох начал до формування принципово інших відносин, які варто визначати окремо?

Отже, розвиток доктрини корпоративного права безпосередньо пов'язаний із доктринальним вченням про предмет цивільно-правового регулювання.

Слід також звернути увагу й на *засади, засоби та підходи*, запроваджувані національним правом для регулювання корпоративних відносин. Передусім варто визначитися з тим, наскільки є потреба у детальному регулюванні та ступені цієї деталізації, враховуючи наявність такого регулювання у ЦК України, законах та підзаконних нормативно-правових, а також внутрішньо-корпоративних актах. Важливо вирішити те, як мають бути врегульовані корпоративні відносини на кожному з цих рівнів.

Враховуючи глобальність постановки цієї проблематики, торкнемося трьох з її складових: 1) придатність до регулювання корпоративних відносин сталих цивілістичних інститутів; 2) колізії між ЦК України та законами інших галузей законодавства; 3) прийнятність досвіду США та Європейського Союзу (ЄС) для українських реалій.

1. З приводу першої складової варто окреслити ті проблеми, які виникають одразу ж, коли цивілістичні інститути пристосовуються до корпоративних відносин. Як приклад можна навести

відносини власності, представництва та договори між акціонерами. Особливості корпоративної власності очевидні і полягають у специфіці об'єкта права власності (який одночасно є об'єктом корпоративних прав) і, як наслідок, у нерозривності відносин власності та корпоративного управління в усвідомленні феномену корпоративної власності [13; 14]. Не слід обходити увагою й спірність конструкції «право на право», тобто необхідності відповіді на питання про те, чи припустимо, щоб об'єктом права власності була частка у статутному капіталі або навіть акції (особливо при бездокументарній їх формі), які є втіленням корпоративних прав.

Чимало проблем виникає із приводу представництва акціонерів [15; 16], яке в корпоративних відносинах запроваджується нерідко з протилежною метою — діяти не в інтересах акціонера, а в інтересах особи, яка голосує за довіреністю, чим намагається зосередити в собі більше голосів для обрання в органи товариства. Вибухнула й корпоративна площина при укладенні договорів між акціонерами внаслідок того, що виникло непорозуміння щодо співвідношення корпоративного та договірною регулювання одних і тих же відносин [17, 76–93].

Взагалі аналіз запровадження цивілістичних конструкцій у цій сфері переконливо свідчить про те, що вони не розраховані на корпоративні правовідносини. Отже, очевидно, що або мають бути переглянуті цивілістичні інститути, або слід надавати окреме регулювання корпоративним відносинам за межами ЦК України. Однак тоді складно буде доводити їх цивілістичну природу. Втім, подібні проблеми неодноразово поставали тоді, коли розвиток суспільних відносин доводив потребу в формуванні інших, нових відносин. Свого часу відбулася транс-

формація відносин власності [18; 19], інтелектуальної власності, поняття речей та багато іншого. Тому становлення регулювання корпоративних відносин не є винятком — все нове проходить свій шлях і врешті-решт знаходить своє місце в системі права. Але для цього слід випрацювати концепцію реформування цивільного законодавства, враховуючи ті зміни, які вже сталися, а також ті, що назрівають.

2. Наступною складовою аналізованої проблематики є подолання тих суперечностей регулювання корпоративних відносин, що виникли між ЦК України та законами інших галузей законодавства. Яскравим прикладом є колізії між ЦК України та Кодексом законів про працю України: якщо перший Кодекс передбачає повну майнову відповідальність членів органу юридичної особи, які виступають від її імені (ч. 4 ст. 92), то другий — навпаки, зберіг норму «родом» із радянського права про обмежену відповідальність всіх працівників, не роблячи винятків для посадовців [20].

3. Нарешті третьою складовою комплексу проблем, від досягнення порозуміння стосовно шляхів розв'язання яких залежить подальший розвиток корпоративної доктрини, є прийнятність для українських реалій досвіду США або ЄС. Відомо, що існує американський (а також англійський) тип компаній і німецький (а також японський). Основною відмінністю американських компаній є надзвичайна розпорошеність їх акцій. Впливове значення для правового регулювання відносин за їх участю має й судова практика. Відмінною рисою корпоративних відносин другого типу виступають угруповання великих пакетів акцій і ключова роль держави в регулюванні діяльності німецьких та японських корпорацій.

Складно (та й не потрібно) прогнозувати подальший рух вирішальних відмінностей у принципах, що належать до різних доктрин. Разом з тим небездоказово стверджується про поступове сходження у підходах до управління японськими та німецькими корпораціями з управлінням англійськими та американськими і нереальності жорсткого державного впливу на ці процеси, оскільки ринки вказують на користь неінтервенціонізму. Поступово змінюється і ставлення до судових інструментів регулювання проблем корпоративного управління.

Стосовно наших принципів і нашої доктрини, то абсолютно очевидно, що вплив на концептуальні засади закону про АТ чинив американський підхід, оскільки його проект рухався за допомогою американських експертів. Однак економічні кальки для закону США і закону України абсолютно різняться.

З іншого ж боку, в Україні постійно підтримується враження додержання підходів, запроваджених у директивах ЄС. Натомість дослідники небезпідставно зазначають, що в українській моделі спостерігається спаплюження та перекручення базових принципів корпоративного законодавства, значна кількість з яких знайшла своє закріплення чи відображення у європейському законодавстві про компанії [21].

Це переконує, що українська корпоративна доктрина, сидячи на двох стільцях, не впоралася з цим і не обрала той шлях, який для неї був би прийнятним. Запозичення ефективно працюючих правових механізмів, але випестуваних в іншому правовому середовищі, доводить їх неефективність для нас. Так, у США корпоративне середовище характеризується високим ступенем розкиданості, що є результатом масштабних соціальних рухів, метою яких стало зменшення здатності фінансових установ управляти корпораціями.

Компанії для задоволення своїх фінансових потреб зверталися до фондових ринків, що призвело до мінімізації концентрації активів і управління. Відсутність утримувачів контрольних пакетів акцій (у нашому розумінні) збільшило автономію і владу менеджерів. Звідси — законодавство США покликане збалансувати повноваження менеджерів, ринкові механізми й інтереси акціонерів.

У нас абсолютно інша ситуація: наявність численних закритих АТ і відсутність потреби в масштабному залученні капіталу навіть відкритими АТ, оскільки не відбувається модернізація виробничого капіталу на основі інноваційних підходів. Капіталовкладення часто обмежуються власними коштами інвесторів та банківськими кредитами. Внаслідок цього фінансування шляхом випуску акцій у відкритий продаж не викликає привабливості. Стримує острах позбавитися доступу до управління. Прагнення зберегти свій вплив загашає потребу в акціонерному капіталі. Інших же способів впливу на ефективність діяльності компаній не існує, оскільки ринкові механізми ще не склалися. Отже, з метою збереження бізнесу акціонери — власники великих пакетів акцій блокують прийняття правових механізмів, якими їх становище могло б бути розхитане.

Істотні відмінності полягають й у значущості та ефективності судового вирішення спорів (можна також сказати — судового впливу), що також відбувається на формуванні законодавчого поля. В англійських судах це обумовлений істотними формальностями підхід, консервативний по суті, у США — незалежні й орієнтовані на винесення ефективного і справедливого рішення судді. У нас судова система іноді сприяє невинуватому затягуванню розгляду спору, іноді — безвідповідальному ставленню суддів до

складних спорів, іноді — відкидає аналіз норм права і необхідність їх зіставлення з принципами права при існуванні суперечливого законодавства. У кінцевому підсумку все це впливає на законодавче регулювання, тобто на те, наскільки можна покладатися на суддів, наскільки закон буде деталізувати або забороняти.

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. *Спасибо-Фатеева І. В.* Договори між акціонерами // Договір як універсальна правова конструкція : моногр. / за ред. А. П. Гетьмана та В. І. Борисової. — Х., 2012.
2. *Томчишен С. В.* Корпоративні права як об'єкт цивільних прав у законодавстві України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://corpravo.com/biblioteka/statti>.
3. *Кравчук В. М.* Застава корпоративних прав [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.yurradnik.com.ua.
4. *Спасибо-Фатеева І. В.* Застава та корпоративні права [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://corpravo.com/biblioteka/statti>.
5. *Чеботарова Ю. А.* Про деякі проблемні питання застави корпоративних прав [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.realllook.com.ua/4745/pro-deyaki-problemni-pitannya-zastavi-korporativnix-prav.
6. *Олійник В.* Проблемні питання застави корпоративних прав [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.yurradnik.com.ua.
7. *Шербина В. С.* Правова природа корпоративних відносин // Українське комерційне право. — 2006. — № 7.
8. *Макарова О. А.* Корпоративное право. — М., 2005.
9. *Долинская В. В.* Акционерное право: основные положения и тенденции. — М., 2006.
10. *Кравчук В. М.* Корпоративне право. — К., 2005.
11. *Спасибо-Фатеева І. В.* Про питання юридичної сутності управління в сучасних умовах // Проблеми законності. — 2002. — № 53. — С. 122–132.
12. *Административное право* : учеб. / под ред. Л. Л. Попова. — М., 2002.
13. *Спасибо-Фатеева І. В.* Корпоративна власність // Українське комерційне право. — 2006. — № 7. — С. 25–41.
14. *Головатенко О. В.* Правове регулювання відносин власності в акціонерних відносинах : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03. — Х., 2012.
15. *Спасибо-Фатеева І. В.* Проблематика представництва акціонерів // Нотаріат для вас. — 2010. — № 7–8. — С. 15–18.
16. *Спасибо-Фатеева І. В.* Проблеми сучасного регулювання представництва // Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права. — 2012. — № 1. — С. 249–259.
17. *Спасибо-Фатеева І. В.* Договори між акціонерами // Договір як універсальна правова конструкція : моногр. / за ред. А. П. Гетьмана, В. І. Борисової. — Х., 2012.
18. *Спасибо-Фатеева І. В.* Трансформери власності в індивідуально-суспільному аспекті // Вісник Академії правових наук України. — 2006. — № 1. — С. 91–99.
19. *Спасибо-Фатеева І. В.* Замітки цивіліста про тенденції пізнання права власності // Право України. — 2011. — № 5. — С. 29–36.
20. *Спасибо-Фатеева І. В.* Деякі аспекти вирішення корпоративних спорів: співвідношення цивільного та трудового регулювання // Юридичний радник. — 2008. — № 3. — С. 6–11.
21. *Єфіменко А. П.* Реалізація Плану дій Україна — ЄС у сфері законодавства про компанії [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://corpravo.com/biblioteka/statti>.

REFERENCES

1. Spasybo-Fatieieva I. V. Dohovory mizh aksioneramy [Agreements Between Shareholders], *Dohovir yak universalna pravova konstruktsiia*, Kharkiv, 2012.
2. Tomchyshen S. V. Korporatyvni prava yak obiekty tsyvilnykh prav u zakonodavstvi Ukrainy [Corporate Law as an Object of Civil Rights in the Ukrainian Legislation]. Available at: <http://corpravo.com/biblioteka/statti>.
3. Kravchuk V. M. Zastava korporatyvnykh prav [Pledge of Corporate Rights]. Available at: www.yurradnik.com.ua.
4. Spasybo-Fatieieva I. V. Zastava ta korporatyvni prava [Pledge and Corporate Rights]. Available at: <http://corpravo.com/biblioteka/statti>.
5. Chebotarova Yu. A. Pro deiyaki problemni pytannia zastavy korporatyvnykh prav [On Some Problematic Issues in the Pledge of Corporate Rights]. Available at: <http://www.realllook.com.ua/4745/pro-deyaki-problemni-pitannya-zastavi-korporativnix-prav>.
6. Oliinyk V. Problemni pytannia zastavy korporatyvnykh prav [Problematic Issues in the Pledge of Corporate Rights]. Available at: www.yurradnik.com.ua.
7. Shcherbyna V. S. Pravova pryroda korporatyvnykh vidnosyn [Legal Nature of Corporate Relations], *Ukrainske komertsiiine pravo*, 2006, no. 7.

8. Makarova O. A. Korporativnoe pravo [Corporate Law], Moscow, 2005.
9. Dolinskaya V. V. Aktsionernoє pravo: osnovnye položeniya i tendentsii [Company Law: Key Issues and Trends], Moscow, 2006.
10. Kravchuk V. M. Korporativnoє pravo [Corporate Law], Kyiv, 2005.
11. Spasybo-Fatieieva I. V. Pro pytannia yurydychnoi sutnosti upravlinnia v suchasnykh umovakh [On the Legal Nature of Management in Modern Conditions], *Problemy zakonnosti*, 2002, no. 53, pp. 122–132.
12. Administrativnoє pravo [Administrative Law], Moscow, 2002.
13. Spasybo-Fatieieva I. V. Korporativna vlasnist [Corporate Ownership], *Ukrainske komertsiiєne pravo*, 2006, no. 7, pp. 25–41.
14. Holovatenko O. V. Pravove rehuliuвання vidnosyn vlasnosti v aktsionernykh vidnosynakh [Legal Regulation of ownership relations in Shareholder Relations], Kharkiv, 2012.
15. Spasybo-Fatieieva I. V. Problematyka predstavnytstva aktsioneriv [Problem of Shareholders Representation], *Notariat dlia vas*, 2010, no. 7–8, pp. 15–18.
16. Spasybo-Fatieieva I. V. Problemy suchasnoho rehuliuвання predstavnytstva [Problems of Modern Regulation of Representation], *Universytetski naukovyi zapysky. Chasopys Khmelnytskoho universytetu upravlinnia ta prava*, 2012, no. 1, pp. 249–259.
17. Spasybo-Fatieieva I. V. Dohovory mizh aktsioneramy [Agreements Between Shareholders], *Dohovir yak universalna pravova konstruktsiia*, Kharkiv, 2012.
18. Spasybo-Fatieieva I. V. Transformery vlasnosti v individualno-suspilnomu aspekti [Property Transformers in the Individual Social Aspect], *Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy*, 2006, no. 1, pp. 91–99.
19. Spasybo-Fatieieva I. V. Zamitky tsyvilista pro tendentsii piznannia prava vlasnosti [Notes of Civil Lawyer on Tendencies for Property Rights Cognition], *Pravo Ukrainy*, 2011, no. 5, pp. 29–36.
20. Spasybo-Fatieieva I. V. Deiaki aspekty vyrishennia korporativnykh sporiv: spivvidnoshennia tsyvilistychnoho ta trudovoho rehuliuвання [Some Aspects of Resolving Corporate Disputes: the Ratio of the Civil Law and Labor Regulation], *Yurydychnyi radnyk*, 2008, no. 3, pp. 6–11.
21. Yefimenko A. P. Realizatsiia Planu dii Ukraina — YeS u sferi zakonodavstva pro kompanii [Implementation of EU — Ukraine Action Plan in Company Legislation]. Available at: <http://corpravo.com/biblioteka/statti>.

Спасибо-Фатеева И. В. Вчення про корпоративні права і цивілістична доктрина

Анотація. У статті розкривається сучасний стан проблематики корпоративного права, висвітлюються різні підходи до гострих аспектів у цій сфері, що стосуються правової природи корпоративних прав та корпоративних відносин, їх суб'єктів та об'єктів, зокрема бачення корпоративних прав в якості об'єкта або змісту корпоративних відносин. Аналізується співвідношення цивілістичного регулювання корпоративних відносин з регулюванням їх господарським, трудовим та адміністративним законодавством. Надається бачення рівня національного регулювання цих відносин з усталеними доктринами в англо-американському та європейському праві. Актуальними залишаються питання захисту корпоративних прав та підвідомчість спорів із цього приводу.

Ключові слова: корпоративні права, корпоративні відносини, корпорація, корпоративне управління.

Спасибо-Фатеева И. В. Учение о корпоративных правах и цивилистическая доктрина

Аннотация. В статье раскрывается современное состояние проблематики корпоративного права, освещаются различные подходы к острым аспектам в этой сфере, которые касаются правовой природы корпоративных прав и корпоративных отношений, их субъектов и объектов, в частности видение корпоративных прав в качестве объекта или содержания корпоративных отношений. Анализируется соотношение цивилистического регулирования корпоративных отношений с их регулированием хозяйственным, трудовым и административным законодательством. Предоставляется видение уровня национального регулирования этих отношений с устоявшимися доктринами в англо-американском и европейском праве. Актуальными остаются вопросы защиты корпоративных прав и подведомственность споров по этому поводу.

Ключевые слова: корпоративные права, корпоративные отношения, корпорация, корпоративное управление.

Spasybo-Fatieieva I. The Study of Corporate Rights and Civil Law Doctrine

Annotation. The article reveals the current state of corporate rights issues, covering various approaches to critical issues in this area regarding the legal nature of corporate law and corporate relations, their subjects and objects, including a vision of corporate rights as a subject or content of corporate relations. Analyzed is the ratio between civil regulation of corporate relations and their regulation by commercial, labor and administrative law. Provided is the vision of the level of national regulation of these relations with established doctrines in the Anglo-American and European law. The issues of corporate rights protection and disputes jurisdiction in this regard remain topical.

Key words: corporate rights, corporate relations, corporation, corporate governance.